בעל שם טוב על התורה — מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים וגו' ובמדרש (רבתי ריש פרשה פ"ט) קץ שם לחושך וכו' (איוב כ"ח:ג') שכל זמן שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם וכו', הנה מבואר בכוונת האר"י זללה"ה ענין בירורי ניצוצות הקדושות שנפלו בעת השבירה, וצריך האדם להעלותן ולבררן מדומם לצומח חי מדבר, לברר הניצוץ הקדוש שבתוך הקליפה כו', וזה תכלית עבודת איש ישראל, בתורה ומצוות וכוונת אכילה, כמבואר כל אחד במקומו:

ונודע כי כל ניצוץ שבתוך דומם וצומח וכו' יש בו קומה שלימה מן רמ"ח אברים ושס"ה גידים [רוחניים] וכשהוא בתוך הדומם והצומח וכו' הוא בבית האסורין שאינו יכול לפשוט ידיו ורגליו, כי אם ראשו על כרעיו ועל קרבו, ומי שיוכל בטוב מחשבתו וכוונתו להעלות הניצוץ הקדוש מצומח לחי מדבר, הוא מוציאו לחירות, ואין לך פדיון שבויים גדול מזה, וכמו ששמעתי ממורי וכו'. ובפרט אם בן המלך בבית האסורין, ובא אדם אחד בהשתדלותו, והוציאו מבית האסורין מעבדות לחירות ששכרו כפול ומכופל, אמנם כל זה הוא בדין ומשפט עליון אשר קץ שם לחושך, עד מתי יהיה בבית האסורין, ואימתי יזכה לצאת חפשי, ועל ידי מי יהיה היציאה לחירות וכו':(בן פורת יוסף דע"ד ע"ב).

במדרש (רבתי פרשה פ"ט סי' ג') אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ') זה יוסף וכו', אמר אדוני אבי זקיני זללה"ה על פסוק (ירמיה י"ז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, וזה תוכן דבריו, כי יש בוטח ומבטיח ומובטח, בוטח היינו אותו אדם שהוא בוטח, ומבטיח היינו אותו שהוא מבטיח, ומובטח היינו אותו עילה שעל ידה הוא בטוח לבא לאותו הדבר, והוא דרך משל, השם יתברך הוא המבטיח לאדם שיתן לו כל צרכו ודי מחסורו כשילך בדרכיו, והאדם הוא הבוטח בזה, ומובטח היינו שאף שהוא בוטח שהשם יתברך יזמין לו בוודאי פרנסתו, מכל מקום צריך עילה לזה, שיהיה הסיבה מאת השם יתברך, שעל ידה יתפרנס, או שהוא משא ומתן או שאר דבר, ואדם כזה עדיין לא הגיע לאמונה העקריית, כי העיקר להאמין בה' שהוא לבדו הוא ואין בלתו, ושאינו צריך לשום עילה וסיבה, שעל ידה ימשוך לו פרנסתו, כי הוא, יתברך שמו עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, ואפילו כשלא יעשה שום עילה ומשא ומתן ושום הכנה לפרנסתו, השם יתברך יכול להזמין לו פרנסתו בחסדו הגדול, וזהו ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, היינו המובטח שלו יהיה גם כן השם יתברך, שרק הוא לבדו הוא, ואין שום דבר שיהיה עילה וסיבה לפרנסתו, או לשאר דבר שעל ידה יגמור הדבר שהוא מבטיח לו, שאינו צריך לשום דבר ושום הכנה, שתהיה עילה וסיבה, והכל הוא רק הבורא יתברך שמו, ואפילו כשיש לו הדבר על ידי עילה, יאמין באמונה שלימה, שהוא ממש ה' יתברך, שרצה לפרנס אותו בדרך זה, אבל לא שיהיה מוכרח הדבר על ידי סיבה והכנה, רק לבטוח בה' וזהו מדרגה גדולה: (דגל מחנה אפרים בשלח, אור המאיר בהעלותך).

הבעל שם טוב זצוק"ל אמר שבגודל בטחונו השלם היה יכול להאכיל ולזון לכל העולם, רק שאין לו קפילא [בל"א קעכערש, היינו מי שיבשל] כזה, ופירש אא"ז ז"ל [מהר"י מקאזמיר] את דבריו הקדושים כי מצינו באלישע הנביא (מלכים ב' פרשה ד') שאמר לגחזי תן לעם ויאכלו, ושאל מה זה לפני מאה איש, וקשה וכי אלישע לא ידע כמה תלמידים יש לו, אלא שוודאי ידע אלישע שיהיה די, אך גחזי בשאלותיו ותמיהתו, בהעדר בטחונו קלקל המכוון עד שהוצרך אלישע לחזור ולומר הנבואה, פעם שנית כה אמר ה' וכו':(דברי ישראל בסופו).

בגמרא (ר"ה דכ"ו ע"ב) לא הוי ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך (תהילים נ"ה:כ"ג) וכו' שקול יהבך ושדי אגמלאי, שמעתי בשם הבעש"ט כי יש שני בחינות בטחון של אדם, א' היינו שיעשה איזה עובדא כטעם (תהילים ל"ז:ג') בטח בה' ועשה טוב, כמבואר בזוהר הקדוש (פ' בהר דק"י ע"ב) מהו ועשה טוב אלא הכי תנינן בעובדא דלתתא יתער עובדא דלעילא, אמנם כביכול בגלות ישראל אי אפשר לתקן כראוי ועשה טוב בעובדא, ויש עוד בטחון ברזא דרצון עליון דייקא השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך (תהילים נ"ה:כ"ג) וכמבואר בזוהר (יתרו דפ"ג ע"א) אר"ש תנינן אז תתענג על ה' (ישעיהו נ"ח:י"ד) אתר דאיהו לעילא וכו' עד ועתיק יומין מטא, נמצא למד סוד השלך על ה' יהבך, אמנם רבנן לא הוי ידעי אם מותר לאדם בטחון הזה, עד שרבב"ח אזיל בהדי טייעא ואמר לו שקול יהבך ושדי אגמלאי, רצה לומר שרבה בר בר חנה המתין עד שיאמר לו הטייעא בעצמו, משמע שמותר להיות הבטחון כל כך, עד כאן שמעתי בשם הבעל שם טוב זי"ע:(לקוטי מהרי"א על הילקוט מלאכי א').

שמעתי ממורי פירוש הש"ס (ברכות דל"ה ע"ב) הרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם וכו', והענין כי יש שני סוגי אנשים, אחד הנוהג על פי הטבע וחורש בשעת חרישה וקוצר בשעת וכו', ב' הנוהג למעלה מן הטבע לבטוח בה' שיזמין לו במעט עסקיו די פרנסתו, ושיפנה לעסוק כל ימיו בעבודת ה' יתברך, ואז מלאכתו נעשית על ידי אחרים, והיינו צדיק באמונתו יחיה שדרשו בש"ס דמכות (דכ"ד ע"א) בא חבקוק והעמידן על אחת וכו', מה שאין כן מי שאינו במדרגת בטחון ורוצה לעשות כמו רבי שמעון בן יוחאי, והניח מדרגתו על פי הטבע, ומדרגה עליונה לא השיג, ונשאר קרח מכאן ומכאן, וזהו שאמרו הרבה עשו כר' שמעון בן יוחאי גם מי שאינו בגדר זה, לכך לא עלתה לו,

ודפח"ח, ובהרחבת ביאור משלי, הגם ששמעתי גם כן לפי שהרבה עשו כר' שמעון בן יוחאי לכך לא עלתה וכו' ודפח"ח:(תוי"י פ' מקץ דל"ה ע"ב).

שמעתי ממורי בש"ס דמכות בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה יעו"ש, וההיפוך מזה הרבה עשו כר' שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם:(תוי"י ויחי דל"ט ע"ג).

שמעתי בשם המקובל הר"י בעש"ט ז"ל שפירש הכתוב (תהלים קמ"ה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם, כי מצד האמת אין להיראים האמתיים שום רצון, מחמת הבטחון והאמונה החזקה, שאומרים כל מה דעבד רחמנא לטב עביד (ברכות ד"ס ע"ב) והקדוש ברוך הוא מבקש בתקנתם יותר ממה שהם מבקשים, רק דהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן של צדיקים (יבמות ס"ד ע"א) עושה להם רצון, כדי שיתפללו לפניו ויעשה בקשתם, וזהו שאמר הכתוב רצון יראיו יעשה, שהוא יתברך עושה להם רצון, למען ואת שועתם ישמע ויושיעם, ודפח"ח:(תפלה למשה תהלים ק"ל והוא בס' לקוטי אמרים דכ"ח ע"ד סד"ה כל הבכור).

בשם הבעל שם טוב זללה"ה, ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו', דאין לבטוח בה' על אכילה ודברים גשמיים [שיהיה בטוח שיתן לו הרבה] דדלמא לא יתן לו ה', אבל רשאי לבטוח בעבודתו שבוודאי ישלח לו ה' איזה מצוה, ובזה יש לו לבטוח בו שבודאי יתן לו כח לעשות המצוה, ואין לבטוח שכחו יהיה על ידי אכילה, אלא סתם, בוודאי הוא יתברך יתן לו כח, ואין מעצור לה' להושיע דוקא על ידי אכילה, וזהו והיה ה' מבטחו ולא על האכילה:(כתבי קודש די"ח ע"ב).

מחשבתו יהיה למעלה בעולם העליון, בעבודת השם יתברך, וידבק ויבטח בו שהוא ישיג חפצו:(צוואת הריב"ש ד"ד ע"א).

כלל גדול, גול אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך (משלי ט"ז:ג') שכל דבר שיזדמן יחשוב שהוא מאתו יתברך שמו, ויראה שיבקש מהשם יתברך שיזמין לו תמיד מה שהשם יתברך יודע שהוא לטובתו, ולא מה שנראה לבן אדם על פי שכלו, כי אפשר מה שבעינו הוא טוב הוא רע לו, רק ישליך הכל כל עניניו וצרכיו עליו יתברך שמו:(צוואת הריב"ש ד"ב ע"א).

יחשוב בכל עת שכל דבר שיש בעולם הכל מלא מהבורא יתברך שמו, כמו שאמר הכתוב (ירמיה כ"ג) את השמים ואת הארץ אני מלא, וכל הדברים הנעשים מכח מחשבות בני אדם ותחבולותיהם צריך לידע שהם הכל מן הבורא יתברך שמו, ואפילו דבר קל שבקלים שנעשים בעולם הם כולם מהשגחתו יתברך שמו, וכשנודע סוד זה לאדם צריך להבין שלא יהיה חילוק אצל האדם בדבר שהוא רוצה לעשות, בין שנעשה דבר זה כרצונו, ובין שלא נעשה כרצונו, כיון שהכל הוא מהבורא יתברך, והוא יודע שכן טוב לו שלא יהיה נגמר ונעשה כרצונך, ומכח זה לא יקפיד אדם לעולם לצער על איזה דבר שחישב לעשות ולא עלה בידו מכח לפועל, לפי שהוא יאמין שרצון הבורא הוא להיפך, ובוודאי אם היה זה ישר לפני הבורא היה לי לסעד לגמור, ועכשיו שאין כח בידי לגמור, בוודאי לא עלה דבר זה לרצון לפני הבורא, ומכח זה עשה לי טובה עוד מכח זה שלא עשה לי דבר זה:(הנהגות ישרות דף י' ע"א).

ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה וגו' פירש רש"י הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו הנמצא כמהו, ומה בעי רש"י בזה, ושמעתי פירושו בשם מורי, כי להבין מעלת ומדרגת צדיק או חכם צריך הוא בעצמו להיות במדרגה זו להיות מבין מעלת ומדרגת חכם ונבון, ומאחר שאף אם נלך ונבקשנו לאותו איש חכם ונבון שיעמוד על מדרגתך שאתה איש חכם ונבון, לא נמצא, כי אין נבון וחכם כמוך אם כן אין מי שיעמוד על מדרגת חכמתך וכו' ודפח"ח:(תוי"י פרשת בא דמ"ט ע"א).

ואת הארץ תסחרו. הנה יש שני סוגי אהבה, א' שהאב אוהב מעשה בנו החכם, ומתפאר במעשה החכמה שעושה או בדברי החכמה שמדבר, והב' שאוהב את בנו בעצם, וכל מה שמדבר לפניו הכל הגון בעיניו בשביל אהבתו אותו, והנה באהבת השם יתברך אלינו אהבה א' הנ"ל כשהצדיק עושה מצוות ומעשים טובים הכל בחכמה נפלאה ומעלה ניצוצות הקדושים שבדומם צומח חי מדבר ואז השם יתברך אוהב אותו מאוד, ובזה מקשר גם חיצונית העולמות להשם יתברך, שהשם יתברך שורה בכל מעשיו, וזה יתתקן לגמרי בביאת משיח במהרה בימינו כמו שנאמר (ישעיהו י"א:ט') ומלאה הארץ דעה וכו', וגם בהמות וחיות כולם יהיו יודעים את השם יתברך ולא ירעו ולא ישחיתו וכו', ואהבה הב' הנ"ל הוא כשהצדיק בעצמו מקושר להשם יתברך, והשם יתברך אוהבו מאוד אותו בעצמו, ואינו עושה מעשיו בחכמה כמו הראשון רק הולך בתמימות גדול ומקושר להשם יתברך ולכן השם יתברך אוהבו, וזה נקרא עניות פנימיות העולמות, שהצדיק הוא העולם, וזהו מה שנאמר ואת הארץ תסחרו, דהיינו כל האותיות מן א ועד ת מה שהם בארצייות כעת, דהכל נברא באותיות דהיינו הדיבור של הק' ברוך הוא, והם ניצוצות הקדושים, תסחרו, לשון עלייה, דהוא לשון סיבוב וגלגל:(כתר שם טוב די"ט ע"ב, לקוטי אמרים ד"י ע"ד).

ואל שדי יתן לכם רחמים וגו' שמעתי ממורי פירוש דברי המדרש (תנתומא סי' י') אל שדי שאמר לעולמו די, כי העולמות היו יורדין ומתפשטין עד עמקי הקליפות ופן ח"ו שלא יהיה אז הרע גובר מחמת עמקי הקליפות, עד שאמר די, אם כן יש למתק ולהעלות כל עניינם לשרשם על ידי שם זה, והבן:(תוי"י שמות דמ"א ע"ג).

סליק פרשת מקץ בס"ד